

Obsah

Úvod	str. 2
Pramenná základna a sekundární literatura....	str. 2
Stav společnosti v 70. letech.....	str. 4
Vznik a prohlášení Charty 77.....	str. 5
Anticharta – reakce moci.....	str. 10
Celostátní projekt StB Klín.....	str. 13
Akce Norbert.....	str. 14
Akce Asanace.....	str. 17
Činnost Charty	str. 17
Vliv Charty na obyvatelstvo.....	str. 18
Česká veřejnost 1993 o Chartě 77.....	str. 25
Svědectví pamětníků (po dvaceti letech).....	str. 29
Závěr – význam Charty.....	str. 31
Seznam použité literatury a pramenů.....	str. 33

Úvod

Hnutí Charta 77 zaujímá v opozici zvláštní postavení. Charta je zajímavá obdobím, ve kterém vznikla, hysterickou reakcí režimu na ni, tématem, které Charta zvolila a neméně zajímavá je úloha signatářů Charty v dění kolem 17. listopadu 1989 a dále postavením chartistů až do současnosti. V této práci si chci povšimnout hlavně významu Charty 77, akcí režimu proti ní a vztahu obyvatelstva k hnutí během celého chartistického působení. Dále se chci věnovat postoji společnosti k Chartě v době jejího vzniku a vztahu občanů a názorů na ni v současnosti. Pozornost chci také zaměřit na to, jak se na minulost dívají signatáři Charty i Anticharty v dnešní době a co od své činnosti signatáři Charty očekávali. Tato tematika není ještě dostatečně zpracována, a proto je obtížné čerpat z neucelených informací. Chci se pokusit alespoň přispět k poznávání z několika dostupných pramenů.

Pramenná základna a sekundární literatura

Důležitým pramenem jsou prohlášení a dokumenty Charty 77, které uspořádal Vilém Prečan a soustředil do knihy Charta 77 (Od morální k demokratické revoluci – 1977-89), která vyšla v roce 1990 v Čs. středisku nezávislé literatury, Scheinfeld – Schwarzenberg a Archa, Bratislava. Tato kniha zahrnuje jak texty a úvahy V. Havla, V. Bendy, L. Vaculíka, J. Patočky, M. Kusého, P. Pitharta aj. o Chartě v roce 1977 až do roku 1990 i články z Rudého práva, např. Ztroskotanci a samozvanci či Manifestace jednoty umělců s politikou. Dále jsou zde všechny texty Charty 77, seznam jejích mluvčích, seznam signatářů. Dalším pramenem jsou dokumenty, které vznikly z činnosti orgánů KSČ. Publikace s názvem Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvratníkům a samozvancům, kterou vydalo nakladatelství Svoboda v roce 1977, již sestavilo Oddělení

propagandy a agitace ÚV KSČ a Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ. Část I. se nazývá Pravda o tzv. chartě 77 a obsahuje všeobecné informace o cílech socialismu a o rozvratnících. V části II. jsou stanoviska organizací, kolektivů a jednotlivců, vesměs převzaté články z Rudého práva a citace z televize. Část III. je věnována tiskové konferenci k „chartě 77“ a je opět čerpáno ze zkrácené verze otištěné v Rudém právu. Část IV. se týká otázky „Kdo je kdo“ a morální tváře autorů „charty 77“. Část V. se nazývá Odpověď rozvratníkům a jejich zahraničním podporovatelům a věnuje se různým rekordním výkonům našich pracujících v odpověď pamfletistům a názorům zkušených lidí a podobně. Čerpáno je většinou z dobových novin a časopisů: Rudé právo, Práce, Tvorba, Zemědělské noviny, Lidová demokracie, Nové slovo a vysílání Čs. televize.

Dalším pramenem, který jsem použila, je dnešní publicistika, komentáře a ankety, většinou Lidových novin. Tyto noviny jsem zvolila pro jejich obnovenou tradici v samizdatu, a to signatáři Charty. Objevila jsem pouze jeden výzkum veřejného mínění s názvem Česká veřejnost 1993 o Chartě 77, nazvaný Zpráva o poštovní anketě, publikovaný v Sociologickém časopise, č.1/1994. Autorkou je Eva Stehlíková, Institut sociologických studií FSV UK Praha. Na studii též částečně spolupracoval Institut pro výzkum veřejného mínění. Jako další jsem měla k dispozici dokumenty Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování Policie ČR, a to: Celostátní projekt „Klín“ a Akce „Klín po stranicku“, zpracovatelem je Pavel Žáček. Dále dokument ÚDV „Akce Norbert“ od Jiřího Gruntoráda.

V lednu 2002 vydala Společnost pro Revolver Revue publikaci Anticharta, která kromě zajímavé fotodokumentace obsahuje dokumentaci o procesu se členy skupiny The Plastic People of the Universe v zrcadle dobového tisku, komplet signatářů Anticharty a výběr různých vyjádření pracujících a významných uměleckých, vědeckých a sportovních osobností publikovaných v soudobém tisku a televizi k prohlášení a osobnostem Charty 77. Dalším zdrojem poznatků o činnosti Charty 77 a reflexí činnosti normalizačního

režimu byla kniha Charta 77 očima současníků (Po dvaceti letech), připravená Blankou Císařovou, Milanem Drápalem, Vilémem Prečanem a Jiřím Vančurou, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, Doplněk, 1997. Kniha obsahuje kratší články vzpomínek významných signatářů Charty 77, sympatizantů Charty domácích i zahraničních, lidí, co Chartu nepodepsali a žili v symbióze s režimem a lidí, co signovali Antichartu. Kniha též obsahuje seznam mluvčích Charty 77 v letech 1977-1992. Velice zajímavou součástí spisu je anketa po dvaceti letech mezi chartisty i lidmi nezúčastněnými. Monografie s názvem Opozice, moc, společnost 1969/89 autora Milana Otáhala, vydaná Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, 1994 mě poskytla poznatky o počátcích normalizace a situaci, ve které vznikla Charta 77. Zdrojem zajímavých informací se stal též sborník, opět vydaný ÚSD AV ČR v roce 1993, pod názvem Dvě desetiletí před listopadem 1989. Kniha obsahuje šest článků od několika signatářů Charty na témata opozice a normalizace, generační spory v Chartě, vzpomínky zprostředkovatelů a pohledy na listopadové události v roce 1989.

Stav společnosti v 70. letech

Po zlomení odporu obyvatelstva a po likvidaci opozice v roce 1972 muselo mocenské centrum formulovat svou politiku vůči společnosti. Její základní rysy byly stanoveny již v období formování normalizačního režimu, kdy reagovala na obrodný proces. Hlavním cílem bylo zabránit jeho opakování v jakékoli formě, a proto museli být reformisté zbaveni vlivu na veřejné záležitosti, což se stalo prostřednictvím čistek. Nové vedení KSČ nedůvěřovalo ani společnosti, neboť její značná část obrodný proces podpořila. Celou ji nemohlo zahnat do ghetta, neboť ji potřebovalo, aby systém vůbec mohl existovat. Zvolilo proto takový postup, jehož důsledkem bylo vyloučení občanů z rozhodování o veřejných záležitostech. Nejdřív

se zaměřilo na ovládnutí všech organizací umožňujících občanům ovlivňovat politický život a potlačilo všechny zárodky občanské společnosti, které vznikaly v roce 1968. Smyslem bylo odpolitizování a neutralizace společnosti. Na druhé straně muselo dbát o to, aby tento postup nedonutil občany aktivně hájit své zájmy a ponechal jim prostor pro nějakou formu seberealizace v soukromé sféře. Úspěšnost této politiky závisela i na samotných občanech. Po porážce obrodného procesu ztratili víru v reformovatelnost socialismu i v sám socialismus, propadli hluboké depresi a postupně přestali věřit v nápravu nově nastolených poměrů. Pod tlakem veřejných orgánů a strachu sami rezignovali na účast ve veřejném životě, vzdávali se demokratických vymožeností a svobod, uchýlili se do soukromí a přizpůsobili se tak životu v „reálném socialismu“. Protože za této situace přestávala hrát ideologie roli, režim netrval na tom, aby mu lidé věřili, stačilo, aby plnili rituály a aby se k němu veřejně přihlašovali. Hlavním faktorem ve vztahu k obyvatelstvu byla orientace na konzumní společnost.¹ Jeho podstatou bylo zabezpečení jisté životní úrovně a sociálních jistot. V tomto období odešlo na 130 tisíc vysoce kvalifikovaných lidí do emigrace.²

Vznik a prohlášení Charty 77

Násilná represe byla důležitým prostředkem v období formování normalizačního režimu. I když trestní a soudní represe nedosáhly takového stupně jako v 50. letech, přesto se staly neodmyslitelným prostředkem „obnovení pořádku“.³ Zaměřila se hlavně proti těm, kteří po zasedání Ústředního výboru KSČ 17. dubna 1969 (nazývané dubnové plénum) dávali najevo svou

¹ Skvělou analýzou chování obyvatelstva v reálném socialismu je esej sociologa Iva Možného, Proč tak snadno...?, SLON, Praha, 1999.

² Milan Otáhal, Opozice, moc, společnost 1969/89, ÚSD AV ČR, Maxdorf, Praha, 1994, s. 32

³ Termín poprvé použil Milan Šimečka v příspěvku k typologii reálného socialismu in: M. Šimečka, Obnovení pořádku, Svědectví, roč. XIV, č. 56, 1978, s. 639-658

nespokojenost s novými poměry či aktivně bojovali proti Husákovu vedení a pracovali v ilegalitě. Radikální křídlo studentů Univerzity Karlovy v Praze založilo Hnutí revoluční mládeže.⁴ Mocenské orgány zasáhly a skupina byla zatčena v prosinci 1969. Soud s členy byl prvním velkým politickým procesem po srpnové okupaci. Hlavní obžalovaný Petr Uhl byl odsouzen na čtyři roky odnětí svobody.⁵ Významnou a početnou složku opozice tvořili bývalí komunističtí funkcionáři a nezávislí intelektuálové. V červenci a srpnu 1972 stanulo před soudem 47 osob, které byly odsouzeny celkem na 118 let odnětí svobody.⁶ Opoziční hnutí ztratilo v následující etapě i svůj politický cíl. Jeho cílem již nebyl boj za odstranění Husákovu vedení, ale dialog s mocí. Politické procesy pokračovaly i v dalším období, ale mocenské centrum začínalo zastírat politický charakter represe a uplatňovat obecné paragrafy trestního zákona, například příživnictví, tedy kriminalizovat činnost svobodných složek společnosti. Totalitní systém si nemůže dovolit ponechat žádnou oblast bez kontroly, a proto násilně zasáhl proti undergroundu. M. Jirous, duchovní otec undergroundu, byl odsouzen již v roce 1973 na deset měsíců pro výtržnictví. Následovaly procesy v Plzni v prosinci 1975 a v září 1976 v Praze se skupinou Plastic People of The Universe.⁷ Oficiální místa se domnívala, že procesy nezbudí pozornost veřejnosti, neboť tyto mladí lidé byli vydáváni za chuligány. Vyvolaly však pozornost mezi intelektuály, zvláště těmi, které Husák zahnal „na smetiště dějin“. Underground se stal nepohodlným svým úsilím o svobodný projev mimo oficiální struktury. Již 16. srpna 1976 napsal básník J. Seifert spolu s prof. V. Černým, prof. J. Patočkou, prof. K. Kosíkem a spisovateli V. Havlem, I. Klímou a P. Kohoutem dopis H. Böllovi, v němž ho upozorňují, že členové Plastic People budou souzeni

---

⁴ M. Otáhal, První fáze opozice proti tzv. normalizaci (1969-72) in: Dvě desetiletí před listopadem '89, ÚSD AV ČR, Maxdorf, Praha, 1993, s. 16

⁵ M. Otáhal, První fáze opozice proti tzv. normalizaci (1969-72), op.cit., s. 19

⁶ M. Otáhal, První fáze opozice proti tzv. normalizaci (1969-72), op. cit., s. 30

⁷ Historii skupiny zaznamenal M. Jirous, Pravdivý příběh Plastic People of the Universe, Studentské listy, č.1 a další, roč. 2/1992 in: M. Otáhal, Opozice, moc, společnost, op. cit., s. 36, pozn. 3

proto, že se snažili „zachovat si osobní a tvůrčí integritu.“⁸ Z hlediska práva kritizovalo zásah deset právníků vesměs v předchozí době vysoce postavených osobností. Například Zd. Jičínský, O. Kaderka, V. Klokočka, Zd. Mlynář. Fejetonem reagoval V. Havel.⁹ Jak napsal V Havel v jiném fejetonu „v soudní síni se sešli nejrůznější lidé, dvacetiletí dlouhovlasí mladíci, bývalí členové předsednictva ÚV KSČ, přední umělečtí teoretici, profesoři, spisovatelé a mnoho jiných. Bylo tam celé duchovní zázemí Charty 77, z kterého Charta o něco později vznikla.“¹⁰ Akce protestů a solidarity s undergroundem ovlivnila přeměnu této skupiny v politickou sílu. Mnozí z nich patřili mezi první signatáře Charty 77. Problém lidských a občanských práv měl mezinárodní souvislosti. V roce 1975 byl na konferenci evropských států, USA a Kanady přijat Helsinský závěrečný akt, jenž obsahoval tzv. třetí koš zabývající se lidskými a občanskými právy.¹¹ V listopadu 1976 byl zveřejněn ve Sbírce zákonů ČSSR text dohod Spojených národů o občanských a hospodářských a sociálních právech podepsaný zástupci Československa 7. října 1968. Dohody byly ratifikovány v roce 1976. V témže roce se konalo setkání v Bělehradě, které mělo posoudit, jak je Závěrečný akt plněn. Skupiny obránců lidských práv se objevily také v Sovětském svazu a Polsku. Prohlášení Charty 77 vzniklo po diskusích na třech schůzkách, jichž se účastnili „zástupci různých, dosud naprosto izolovaných skupin a navzájem nekomunikujících bývalých politiků (J. Hájek, Zd. Mlynář), spisovatelů (L. Vaculík, P. Kohout a já).“¹² Hlavním autorem textu byl V. Havel, část o Chartě jako neformální občanské iniciativě bez pevné organizační struktury formuloval Zd. Mlynář, P. Kohout vymyslel název Charta 77 a též interpretaci iniciativy jako širokého hnutí, k němuž se mohou stále připojovat noví členové a které nelze chápat jako výbor pro lidská práva. Mezi

---

⁸ M. Otáhal, Opozice, moc, společnost, s. 36

⁹ V. Havel, Proces in: O lidskou identitu, Rozmluvy, Praha, 1989, s. 146-151

¹⁰ V. Havel, O počátcích Charty in: O lidskou identitu, Rozmluvy, Praha, 1989, s. 53

¹¹ J. Fidler, B. Plechanová, Kapitoly z mezinárodních vztahů 1941-1995, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1997, s. 81

¹² V. Havel, O počátcích Charty in: O lidskou identitu, Rozmluvy, Praha, 1989, s. 53

Vánoce a Novým rokem podepsalo Prohlášení 243 signatářů. Bezpečnost se dozvěděla o akci již první den, kdy se začaly sbírat podpisy, ale neměla text Prohlášení. Celou záležitost podcenila a zasáhla teprve 6. ledna, kdy byl V. Havel, který vezl dokument státním orgánům, přepaden a zadržen. Do dubna 1978 se připojilo 978 signatářů.¹³ Prohlášení Charty se opíralo o i v Československu od 23. března 1976 platná občanská práva a povinnosti státu se jimi řídit. Z Prohlášení vybírám následující:¹⁴ „Dne 13.10.1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č.120) zveřejněny ‚Mezinárodní pakt o občanských a politických právech‘ a ‚Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech‘, které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23.3.1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit... Zcela iluzorní je např. právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu. Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbaveni jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu. Státním dalším občanů je odpírána ‚svoboda od strachu‘ (preambule prvního paktu), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.“¹⁵ Dále je bráněno ve vzdělání, není možno uplatnit umělecký názor (viz proces s undergroundem), nejsou dodržovány náboženské svobody, kontroluje se pošta, používají se odposlechy, probíhají politicky motivovaná trestní stíhání, je nemožné svobodně opustit svou zem. „Charta 77 je volné, neformální a otevřené společenství

---

¹³ Seznam signatářů publikován např. in: V. Prečan (ed.), Charta 77, Od morální k demokratické revoluci (dokumentace 1977-89), Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a Archa, Bratislava, 1990, s. 487-514

¹⁴ První samizdatová verze otištěna in: Kniha Charty, Hlasy z domova 1976/77, INDEX-Společnost pro československou literaturu v zahraničí v koprodukcii s časopisem československé socialistické opozice LISTY, 1. vydání, Köln, 1977, s. 93-95

¹⁵ Kniha Charty, op. cit., s. 93

lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě. Těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní pakty, Závěrečný akt helsinské konference, četné další mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu i duchovnímu útisku, a která souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.¹⁶ Mluvčími jsou: Jan Patočka, Václav Havel a Jiří Hájek. Ze závěru Prohlášení citují: „Věříme, že Charta 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé. 1.1.1977.“¹⁷

Na její založení reagoval režim již nikoli trestní represí, nýbrž masovou propagační akcí, jejímž cílem bylo označit chartisty jako nepřátele socialismu a agenty imperialismu. To však neznamená, že by upustilo od jiných druhů represe. Chartisté byli podrobeni výslechům, domovním prohlídkám a byli propouštěni ze zaměstnání. Současně si vedení země ověřovalo, jak ovládlo společnost, a proto nutilo občany, aby k Prohlášení Charty 77 zaujali odmítavé stanovisko. Akce vyvrcholila shromážděním v Národním divadle, kde vznikla tzv. anticharta, v níž se umělci od Charty distancovali a přihlásili se k „budování socialismu“. Komunističtí představitelé si uvědomili, že v Chartě 77 a rozvíjejícím se disidentském hnutí jim vyrostl vážný protivník.

Anticharta – reakce moci

Kampaň, která měla společnost dezorientovat, zahájil článek Rudého práva z 12. ledna 1977. Článek byl nazván Ztroskotanci a samozvanci.¹⁸ Chartu označil za dílo „mezinárodní reakce, která se pokouší vytvořit zdání jakési mezinárodní fronty,“ jež vzniklo na

---

¹⁶ Kniha Charty, op. cit., s. 95

¹⁷ Kniha Charty, op. cit., s. 95

¹⁸ Ve jménu socialismu a šťastného života – proti rozvratníkům a samozvancům, Svoboda, Praha, 1977, s. 24-29

objednávku „antikomunistických a sionistických centrál.“ Je to prohlášení „lidských a politických ztroskotanců. Patří k nim V. Havel, člověk z milionářské rodiny, zavilý antisocialista, P. Kohout, věrný sluha imperialismu a jeho osvědčený agent, J. Hájek, zkrachovalý politik, který pod heslem neutrality chtěl vyčlenit náš stát ze společenství socialistických zemí, L. Vaculík, autor kontrarevolučního pamfletu 2000 slov.“ Prohlášení pak Rudé právo charakterizovalo jako „protistátní, protisocialistický a protilidový a demagogický hanopis, který hrubě a lživě pomlouvá Československou socialistickou republiku a revoluční vymoženosti lidu. Jeho autoři obviňují naši společnost, že v ní není život uspořádán podle jejich buržoazních a elitářských představ.“ Politické vedení se současně snažilo donutit občany všemi prostředky, aby veřejně Chartu odsoudili, aniž by však byli seznámeni s textem Prohlášení. Na schůzích svolaných komunistickou stranou, odbory a společenskými organizacemi museli jejich účastníci přijímat předem připravené rezoluce odsuzující Chartu jako nepřátelský čin a vyslovující plnou podporu stranickým a státním reprezentantům. Drtivá většina tyto rezoluce podepisovala nebo pro ně hlasovala, i když si mnozí uvědomovali, že jednájí proti svému svědomí. Jen jednotlivci našli odvahu vzepřít se tomuto rituálu a odmítli se připojit nebo žádali, aby byli seznámeni s obsahem. Následná reakce občanů byla dvojitá. Někteří svůj hněv zaměřili proti systému, u jiných vedla k rezervovanosti až k vyslovenému nesouhlasu s činem chartistů, neboť podle jejich názoru je do této obtížné situace dostali oni. Noviny a časopisy tiskly odsuzující názory dělníků, vědců, sportovců. Například nositel Řádu práce a brankář Dukly I. Viktor: „Tito lidé, jejichž jména jsou mi povědomá z roku osmašedesátého, si nezasluhují nic jiného než opovržení.“¹⁹ Zasloužilý mistr sportu Emil Zátopek, vystoupení v Čs. televizi: „Po přečtení článku Ztroskotanci a samozvanci jsem byl rozrušen... odsuzuji politické dobrodruhy, kteří

---

¹⁹ V. Karlík, T. Pokorná (ed.), Anticharta, 1. mimořádné číslo Revolver Revue, 2002, s. 18

se svou Chartou pokusili vrazit nůž do naší společné práce.“²⁰ Prof. MUDr. Vladimír Balaš, DrSc., děkan všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze, přednosta 1. chirurgické kliniky Fakulty všeobecného lékařství: „Jakým právem špiní zemi, ve které žijí?“²¹

Veřejná kampaň vyvrcholila shromážděním umělců v Národním divadle 28. ledna 1977, které Rudé právo charakterizovalo jako „manifestaci jednoty umělců s politikou komunistické strany“²² a na němž bylo přijato Provolání československých uměleckých svazů. Umělci se v něm přihlásili k budování socialismu a k chartistům zaujali toto stanovisko: „Proto také pohrdáme těmi, kdo v nezkrtné pýše, ješitné nadřazenosti, v sobeckém zájmu nebo dokonce za mrzký peníz se kdekoli na světě – a také u nás se našla skupinka takových odpadlíků a zrádců – odtrhnou a izolují od vlastního lidu, jeho života a skutečných zájmů a s neúprosnou logikou se stávají nástrojem antihumanistických sil, imperialismu a v jejich službách hlasateli rozvratu a nesváru mezi národy.“²³ Pod tato slova se před televizními kamerami a zraky celého národa podepsali přední českoslovenští umělci a dokumentovali tak, že část jeho elity opět selhala. Rudé právo 31. ledna 1977 píše: „Páteční dopoledne v Národním divadle mělo neopakovatelnou atmosféru. V hledišti i na jevišti se sešel výkvět naší kultury... Téměř tisíc podpisů je jen začátek. Už nyní však přicházejí další z divadel, filmových ateliérů, z pracovišť televize a rozhlasu... Naši umělci se dobře poučili z krizového období konce 60. let.“ Vladimír Hronka v článku Další a další z Rudého práva 31. ledna 1977 píše: „A ten hlas dali komunisté... ale i ti, kteří nejsou členy KSČ: Heger, Werich, Šejbalová, Hrušínský, a ať prominou všichni, které nejmenuji, protože těch, kdo byli ten den v Národním

---

²⁰ Anticharta, op. cit., s. 21

²¹ Anticharta, op. cit., s.21

²² Viz titulní stránka Rudého práva z 31.1.1977 in: Anticharta, op. cit., s. 45

²³ Text Provolání byl uveřejněn v článku Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru v Rudém právu z 30.1.1977 in: Ve jménu socialismu a šťastného života, op. cit., s. 46. Celá akce byla živě přenášena Čs. televizí.

divadle, těch bylo více než tisíc.“²⁴ V pátek 4. února 1977 odpoledne v pražském Divadle hudby se sešli umělci z oblasti zábavního a populárního umění a připojili své podpisy k provolání z Národního divadla. Jednání zahájil dirigent Milivoj Uzelac, jako první se slova ujal Karel Gott. Eva Pilarová přečetla klíčový text, v němž se praví: „My umělci z oblasti zábavního umění se plně a v celém rozsahu připojujeme k provolání Čs. výborů uměleckých svazů Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru.“²⁵ Hysterická kampaň režimu nezabránila dalším občanům, aby se nepřipojovali k Chartě 77 – za dva měsíce vzrostl počet signatářů o téměř čtyři sta – a naopak přispěla k rozšíření znalostí o její existenci, méně však o jejích cílech. Několik následujících týdnů byly publikovány další protestní rezoluce ze všech možných oblastí činnosti. Oficiálně znění Prohlášení Charty 77 nebylo nikdy vytištěno. „Podle vysvětlení otištěného v Rudém právu 15. ledna 1977 nemohl být text zveřejněn, neboť ‚náš tisk není orgán reakce, tím spíše neposkytne tribunu juntě kontrarevolučních samozvanců... Rozšiřovat protistátní materiály je činnost protispolečenská a trestná.‘... Ministr vnitra Jaromír Obzina se v roce 1979 v této souvislosti vyjádřil na Vysoké škole politické ÚV KSČ jasně: ‚Charta představuje nejnebezpečnější fázi, protože se obrací na všechny doma i v zahraničí a snaží se vyhovět všem. Sestavily ji nejlepší mozky opozice, je proto napsána tak rafinovaně, že kdybychom dovolili zveřejnit ji, 90 procent našich lidí by nepochopilo, v čem je její nebezpečí. Nebýt masivní zastrašující kampaně, podepsali by ji mnozí, jeden až dva miliony občanů, kterým jen strach brání zařadit se mezi signatáře.“²⁶

Protože moc pochopila, že masová propagační kampaň nezastaví rozvoj, vzrůst a vliv disidentského hnutí, později zvolila taktiku izolovat disent od společnosti a pokusila se jej rozbít zevnitř. Významná úloha v normalizačním režimu byla přisouzena státní bezpečnosti. Stala se důležitým nástrojem represe, ale jejím

---

²⁴ Anticharta, op. cit., s.31

²⁵ Anticharta, op. cit., s. 55

²⁶ P. Blažek, Černý pátek roku 1977 v Národním divadle, Lidové noviny, 24.1.2002

základním úkolem bylo informativně zvládnout, paralyzovat a zahnat do politické izolace tu část společnosti, která nesouhlasila s novými poměry, izolovat Československo od evropského a světového prostředí a zabránit tak tzv. ideové diverzi. K tomu sloužila jednak agenturní síť, s jejíž pomocí pronikala do disentu, tak celostátní akce např. projekt Klín, Asanace, Norbert.

Celostátní projekt StB Klín

První návrh celostátního projektu Klín je datován 24. června 1987. V metodických pokynech z roku 1972 jsou čtyři hlavní body: narušení akceschopnosti vnitřního nepřítele, vyvolávání vzájemné nedůvěry, narušení vazeb a spojení (i do zahraničí) a diskreditace „nositelů nepřátelské činnosti“. Chci se věnovat hlavně záměrům StB věnovaným Chartě 77. Citát z průběžného hodnocení projektu Klín z poloviny roku 1988: „připravit a realizovat likvidaci rozmnožovacích středisek samizdatů ...před výročím srpna 1968.“²⁷ Dále opatření ke schůzce kolektivu mluvčích Charty 77 14.5.1988, zamezení regionálního fóra Charty ve východočeském kraji 21.5.1987. V přehledu bezpečnostní situace v Praze za léta 1986-88 se lze dočíst: „naše opatření nebyla dostatečně synchronizována s opatřeními proti Chartě 77, kde je stále nedostatek kvalitní zejména vlivové agentury. Podařilo se sice prohloubit rozpory mezi tzv. exkomunisty a radikálními elementy v Chartě 77 v duchu celostátního projektu Klín, nebylo však dosaženo snížení počtu a údernosti konkrétních nepřátelských aktivit.“²⁸ Pro projekt Klín byli vybráni různí lidé, kteří byli školeni pro rozbíjení akcí a manifestací. Byli vybíráni mezi nenápadnými lidmi, z nichž mnozí se uplatnili později po listopadu 1989. Například František Adámek,

---

²⁷ Pavel Žáček, Celostátní projekt „Klín“, sborník Securitas Imperii, Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu Policie ČR, in: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/klin.html> z 16.6.2002

²⁸ P. Žáček, Celostátní projekt „Klín“, viz pozn. č. 27

polistopadový poslanec ČNR, předseda ZO KSČ IPS Praha, student PF UK Jiří Solil, pozdější člen parlamentní vyšetřovací komise atp. Ve slušovickém hotelu byli tito lidé školeni psychologicky, rétoricky a jinak ve jménu uklidňování a rozkládání manifestací a demonstrací. V okamžicích nebezpečí se mohli příslušníkům VB prokázat odznáčky ČKD, což bylo znamení pro nezatýkání a propuštění z davu. Později na otázku, když akce Klín vyšla najevo, odpověděl student Solil: „Školení ve Slušovicích jsem nepřikládal a nepřikládám v současné době příliš velkou váhu. Je ovšem logické, že své účasti na něm jsem litoval a lituji.“²⁹

Akce Norbert

V rámci akce Norbert se měla provést izolace „osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu.“³⁰ Akci Norbert bylo možno vyhlásit nejen ve stavu mobilizace, tj. v nebezpečí války, ale i na základě „zákonného opatření Federálního shromáždění ČSSR o mimořádných opatřeních v zájmu obrany a bezpečnosti Československé socialistické republiky.“³¹ Čili zřejmě také při nepokojích „ohrožujících vnitřní pořádek státu.“ Toto opatření vyplývalo z usnesení Rady obrany státu (ROS). Usnesení se zapracovalo do návrhu zákonného opatření na žádost G. Husáka, který v dopise J. Obzinovi z dubna 1977 podmiňoval souhlas s předložením návrhu ROS zapracováním svých vlastních návrhů.³² Platnost tohoto dokumentu byla zrušena až usnesením ROS

---

²⁹ P. Žáček, Celostátní projekt „Klín“, viz pozn. č. 27

³⁰ Jiří Gruntorád, Akce Norbert, sborník Securitas Imperii, Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu Policie ČR, in: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/norbert.html> z 16.6.2002

³¹ J. Gruntorád, Akce Norbert, viz pozn. č. 30

³² Husák prý žádal, aby byly vybrány vhodné objekty, v nichž by se internace mohla uskutečnit na „patřičné“ kulturní úrovni, s potřebnými kulturními a hygienickými zařízeními. Objekty neměly budit dojem koncentráků či pracovních táborů – proto byly pochybnosti p vhodnosti tábora u Jáchymova a uvažovalo se o jeho umístění na Příbramsku či na Sázavě. In: J. Gruntorád, Akce Norbert, viz pozn. č. 30

z 12. listopadu 1990. Akce Norbert fungovala již od roku 1945 na komunisty řízeném Ministerstvu vnitra, ale nenazývala se ještě takto. Byla to evidence všech osob a jim blízkých v okolí, které mohou ovlivňovat. Byli evidováni i tuláci a osoby vyhýbající se práci, ale mohl se tam dostat kdokoliv, kdo byl nepohodlný režimu. Tyto seznamy měly všechny stanice SNB na krajích i v obcích. Na konci roku 1976 bylo zaznamenáno asi 8 tisíc nepřátelských osob. Po reorganizaci v roce 1974 přešlo řízení této problematiky na X. správu FMV. Potřeba novelizace rozkazu vyvstala po další reorganizaci útvarů SNB a zejména po vzniku Charty 77 a dalších občanských hnutí a iniciativ. Nařízením ministra vnitra ČSSR č. 21/1978, kterým Jaromír Obzina vydal „Směrnice pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu,“ a které nabylo účinnosti 1. února 1979, byly vymezeny sféry působnosti: ideová a kulturní, sdělovací prostředky, školství, církve, průmysl, věda a výzkum, zdravotnictví, služby a obchod, zemědělství a ostatní.³³ Evidenci mimo jiné podléhali signatáři Charty 77, kteří byli sledováni v „podakci“ Prevence. Měla se přezkoumat opodstatněnost invalidních důchodů, případně odebrat povolení k držení zbraně, vlastnictví nadměrných bytů a nemovitostí. Využít se měly všechny možnosti k odebrání řidičského nebo technického oprávnění. Pozornosti neušli ani rodinní příslušníci. V okolí se měl vytypovat „vhodný žadatel“ o telefon, kterému by mohla být uvolněna linka sledované osoby. Přibližně od roku 1985 existoval celostátní projekt Pavouk, ve kterém se měly zmapovat osoby židovského původu a vyznání. Na 4. odboru X. správy byla kartotéka těchto osob a od roku 1987 i počítačová databáze. Tyto evidence si nevedla jen StB, ale i vedoucí strana státu. Ve vyjmenovávání osob v evidenci by bylo možné pokračovat donekonečna. Všechny sledované osoby podléhali preventivní vazbě. Podle rozhovoru s Vasilem Bilakem publikovaném v roce 1985 v časopisu Der Spiegel další nerealizovaný projekt tohoto

---

³³ J. Gruntorád, Akce Norbert, viz pozn. č. 30

druhu se plánoval v roce 1968.³⁴ Bilak tvrdil, že měli být internováni představitelé „zdravého jádra“. A. Dubček toto tvrzení uvedl na pravou míru tím, že na pokyn předsedy vlády byl vypracován návrh opatření na politickou izolaci osob při případných vystoupeních proti socialismu. Vše měli projednat Svoboda, Černík, Smrkovský a Dubček a rozhodnout. K jednání nedošlo kvůli zásahu vojsk některých států Varšavské smlouvy. Po listopadu 1989 byli odsouzeni bývalí ministr ing. F. Kincl na tři, bývalí náměstek ministra vnitra ing. A. Lorenc na čtyři a bývalí náčelník II. správy SNB PhDr. K. Vykypěl na tři a půl roku odnětí svobody protože: „společně nařizovali a organizovali... preventivní izolaci... občanů v celách zajištění SNB.“³⁵

Akce Asanace

Ve veřejnosti nejvíce známou akcí zaměřenou proti signatářům Charty 77 byla akce Asanace. Jejím cílem bylo dosáhnout systematickým nátlakem, fyzickým i psychickým, vystěhování chartistů za hranice republiky. Někteří po násilných výsleších a podobně nevydrželi a emigrovali, např. V. Třešňák, J. Hutka, S. Karásek a mnoho dalších. Nemohu podrobně rozebírat prameny vztahující se k této akci. K dispozici zatím nejsou písemné podklady, jak vyplývá z vyjádření tiskového mluvčí ÚDV Jana Srba: „protože akce Asanace je ještě v současnosti předmětem několika trestních kauz, které nejsou dosud pravomocně rozhodnuty, nemohl ÚDV publikovat žádný materiál v této věci.“³⁶

---

³⁴ J. Gruntorád, Akce Norbert, viz pozn. č. 30

³⁵ Vyšší vojenský soud v Táboře, čj. T 8/91 z 30. října 1992, in T 8/91 - A. Lorenc a spol., sv. XXXI. in: J. Gruntorád, Akce Norbert, viz pozn. č. 30

³⁶ Vyjádření Jana Srba mi bylo poskytnuto na základě mého e-mailového dotazu ze dne 11.5.2002.

Činnost Charty

Charta připravila ročně několik desítek dokumentů reagujících na různé společenské problémy. Vydala přes pět set dokumentů a více než 1100 sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.³⁷ Všechny dokumenty Charty byly signovány mluvčími, kteří byli určeni pro dané období. Při jejich vzetí do vězení byli pravidelně střídáni. Jejich texty se týkaly domácí i zahraniční situace. Například text z 23. ledna 1978: „Dotaz, zda v Československu platí ustanovení mezinárodních paktů o lidských právech.“ Dále 8. března 1977 č. 7: „Sociální a hospodářská práva v Československu“. 22. dubna 1977 č. 9: „Náboženská práva a svobody v Československu“. 14. listopadu 1985 č. 28/85: „O nutnosti ekonomické reformy“. 28. března 1989 č. 25/89: „O československém školství“.

Charta 77 se svojí paralelní cestou vyjadřovala nsvázána politickými a jinými ohledy k palčivým otázkám společnosti. Tato prohlášení by jistě i normalizovanou společnost zajímala, ale problém byl v tom, jak tyto dokumenty získat a „společensky si nezadat“.

Vliv Charty na obyvatelstvo

Ohlas Charty ve společnosti měřeno podpisy byl malý. Do listopadu 1989 se připojilo méně než 2 tisíce občanů. Na oficiálních fórech hlasovali občané většinou jednomyslně, ale soukromě vyslovovali chartistům sympatie, protože konečně někdo vyslovil

---

³⁷ Veškeré dokumenty Charty jsou publikovány v knize V. Prečan (ed.), Charta 77, Od morální k demokratické revoluci (dokumentace 1977-89), Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a Archa, Bratislava, 1990

nahlas pravdu. Všeobecně však převládalo opatrnictví, ale i znechucení jakýmikoli společenskými ideály a mesiášstvím, které většina v Chartě cítila. Podle názoru M. Kusého³⁸ rozhodujícím způsobem Charta ovlivnila občany tím, že demaskovala hru na „jakoby“ mezi mocí a většinou národa a vstoupila tak do jejich svědomí. Tato hra spočívala v tom, že občané hlasovali pro rezoluce, s nimiž nesouhlasili nebo se účastnili manifestací, které jim byly lhostejné; na druhé straně se ovšem v práci nemuseli namáhat a snažit a mohli si vzít z pracoviště, co potřebovali. V takové atmosféře nemohly abstraktní mravní postoje Charty působit. Vždyť lidé chtěli dostat děti na vysoké školy, dostavět domky, jet na dovolenou do Bulharska, získat lovecký lístek a žádali a potřebovali další tisíce více či méně drobných věcí, které však považovali pro svůj život za důležité a které povýšili i nad lidská práva. Nebyli tedy připraveni na „život v pravdě“³⁹ a dávali přednost uspokojení bezprostředních, převážně materiálních potřeb. Už v samotných základech Charty se skrývaly příčiny její odtrženosti od společnosti, neboť postavila před většinu obyvatelstva sotva řešitelné dilema: buď „žít v pravdě“ a tím ohrozit existenci nejen svou, ale i své rodiny, a vzít na sebe i riziko případného zatčení, nebo „žít ve lži“ a podílet se na „úspěších socialismu“. Vilém Prečan, jeden z předních exilových historiků napsal: „Zdá se být mimo pochybnost, že navzdory všemu, čím Charta obohatila československou skutečnost a naše poznání, jsme po čtyřech letech její existence chudší o jednu iluzi: že by z ní mohl vzejít podnět k společenskému pohybu většího rázu. Soudím, že od Charty nevede přímá cesta k překonání totalitního režimu, přímá cesta ve smyslu jakéhosi ‚buněčného dělení‘ Charty do zárodku demokratických struktur, i když by se staly počátkem ‚nové občanské společnosti‘, jak se psalo v euforii roku 1977 a 1978.“⁴⁰

---

³⁸ M. Kusý, Charta a reálný socialismus, Svědectví, roč. XXX, č. 59/1979, s. 423-444 in: M. Otáhal, Opozice, moc, společnost, s. 46

³⁹ Tento termín používá V.Havel ve své proslulé eseji o zelináři Moc bezmocných, např. Lidové noviny, Praha, 1990

⁴⁰ V.Prečan: Průzkumné dílo Charty, in: Charta 77, Od morální k demokratické revoluci (dokumentace 1977-89), op.cit., s.116

Charta 77 adresovala první Prohlášení nikoli občanům, ale mocenským orgánům, které nesly hlavní a jedinou odpovědnost za porušování lidských práv a vyzvala je k dialogu. Apely malé skupiny intelektuálů v nich však nemohly probudit svědomí a pohnout je k něčemu, co by ohrožovalo jejich pozice.

Zajímavé je sledovat reakce občanů na Chartu a Antichartu v současnosti. Dne 31. ledna 2002 v Lidových novinách v příloze Horizont vyšlo několik dopisů v rubrice Co si myslí o antichartě čtenáři Lidových novin? Například Nikol Nováková, Ústí n. Labem: „Mě osobně skutečnost, že se většina umělců pod tzv. antichartu podepsala, ani netrápí, ani nepobuřuje. Svůj život jsem prožila v této zemi a v ‚oněch‘ letech jsem cítila, že tito lidé jsou s námi na jedné lodi, dýchají stejně těžký vzduch a svým vystupováním nám pomohli procházet tím vším, co tu bylo. Zůstali s námi. Neodešli. Dělali nám společnost. Nedovedu si představit, že bych je ze svého vědomí měla vyškrtnout. Chyběli by mi a život bez jejich účinkování by byl mnohem šedivější a smutnější. Ti, kteří přišli s Prohlášením a vyzvali naše přední umělce k podpisu, věděli, koho oslovují a jakou váhu to bude mít. Současně věděli, jak daleko mohou zajít, aby uspěli. Věřím, že pro nikoho z umělců nebylo snadné volit. Jistě mnohé zvažovali a já jsem ráda, že se rozhodli s námi zůstat, nepřetrhnout nitky, které je s námi spojovali a dále tvořit. Opačná volba je dnes prezentována jako zásluha. Ale z nás obyčejných lidí si na ty, kteří hrdě nepodepsali, již málokdo vzpomene. Umělci, kteří se rozhodli v těžkých podmínkách i za cenu nutných ústupků tvořit, mají i nadále moji podporu a uznání. Vřele jim děkuji a přeji si, aby i nadále zůstali svou tvorbou a uměleckým vyjádřením s námi. Zapomnětlivých kritiků bych se ráda zeptala, kde žili.“⁴¹ Z jiného pohledu je dopis Marie Syrové, Praha: „Myslím, že diskutovat o Chartě, antichartě a období normalizace je pro nás všechny velice potřebné. Charta a následující reakce občanů totiž velmi přesně odhalily zrádnost systému, ve kterém jsme za normalizace žili. Odhalily to, jak jsme se

---

⁴¹ Lidové noviny, čtvrtek 31.1.2002, rubrika Horizont, s.11

téměř všichni nechali tímto systémem zkorumpovat a byli ochotni za různé výhody přijmout všechny lži a omezení občanských svobod, které pak umožnily komunistické straně tak dlouho a úspěšně vládnout. Právě v našem způsobu myšlení, který nám umožnil pohodlné přežívání za normalizace, je nutno hledat důvod našich selhání a chyb, kterých se dopouštíme v současnosti. Jak jinak vysvětlit naši značnou toleranci ke korupci, k ochotnému přijímání očividných lží našich populistických politiků a neochotu převzít osobní zodpovědnost za náš život. Za normalizace jsme se totiž naučili, že přizpůsobení se lžím a zájmům mocných nám přináší výhody a finanční zisk. Nejsme schopni pochopit, že své jednání musíme řídit nejenom z hlediska krátkodobých zájmů, ale musíme myslet a jednat i v zájmu budoucnosti a prosperity naší celé společnosti. Proto se domnívám, že by bylo velmi prospěšné, kdyby vaše noviny vyvolaly diskusi o našem chování za normalizace a o důvodech, proč jsme tento způsob života tak snadno přijímali. Není náhodou, že mnozí naši spoluobčané nedovedou žít svobodným životem a na období normalizace vzpomínají s nostalgií, není náhodou, že mají úspěch naše normalizační hvězdy, že jazyk normalizace velmi často používají naši politici a média. Myslím, že toto vše zaslouží hlubší rozbor a zhodnocení povolanějšími mozky než mám já.⁴² Ještě uvedu ze stejné rubriky výseč z článku „Proč být chartistou?“ redaktora časopisu Respekt Erika Taberyho: „Je dobře, že Lidové noviny razantněji otevřely otázku anticharty. A ačkoli ankety s otázkami typu ‚co pro nás znamená svoboda?‘ jsou většinou nesmyslné, ptát se signatářů této propagandistické akce, proč podepsali, je rozhodně důležité. Společnost to potřebuje. Pokud jde o antichartu, nikdo dnes nechce pro ty, kteří se pod ní podepsali, zákaz činnosti nebo dokonce vyloučení ze společnosti, které před 25 lety potkalo chartisty. Potřebujeme pouze jasně slyšet, že podepsat ji bylo více než projevem slabosti. Není to důležité kvůli lidem, kteří zažili sedmdesátá léta, ale pro generace mladší. Problém je totiž

---

⁴² Lidové noviny, čtvrtek 31.1.2002, rubrika Horizont, s.11

v tom, že se Charta 77 a anticharta nahlíží pouze z pohledu signatářů té či oné listiny. Mladší generace musí dostat jasnou zprávu, jak by se měla zachovat, kdyby se nedej bože ocitla ve stejné situaci.... Lidé, kteří podepsali antichartu, byli tehdy a jsou i dnes na výsluní svých kariér. Na druhé straně pak stáli lidé, kteří byli mučeni, zatýkáni, pronásledováni a zbaveni řady práv. Proč se tedy vydat jejich cestou? Odpověď je zdánlivě jednoduchá. Protože byli na straně pravdy. Ale stačí to? A co z toho člověk má? Jistě, má ‚pouze‘ čisté svědomí, ale měl by mít také uznání a vděk společnosti. V našich dějinách jsme totiž už tolikrát působili jako zkrotlý národ, že nám dobré jméno téměř vždy musely zachraňovat hrstky ‚odpadlíků‘.... Do té doby jsme totiž vypadali jako národ spokojený s normalizací. I za to jim vděčíme. Nestíhejme tedy antichartisty, ale kladme jim otázky, proč podpořili zlo a přitom neustále opakujeme, že hrdinové jsou ti druzí signatáři.“⁴³

Pro ilustraci uvádím ukázky odpovědí některých signatářů anticharty. Otázky Lidových novin:⁴⁴

1. Myslíte si, že vás podpis pod tzv. antichartu nějak handicapuje v dnešním veřejném životě?
2. Myslíte si, že anticharta splnila svůj propagandistický účel?

Jiří Menzel, režisér:

1. „Necítím to tak. Ale pokud by mě chtěl odsoudit například pan Havel, budu se cítit handicapovaný právem.“
2. „Ano, hodně to s lidmi zamávalo, především s obyčejnými lidmi mimo centrum.“

Hana Hegerová, zpěvačka:

1. Ne.
2. Ne.

Zdeněk Svěrák, Ladislav Smoljak, Divadlo Jára Cimrmana:

---

⁴³ Lidové noviny, čtvrtek 31.1.2002, rubrika Horizont, s.11

⁴⁴ Lidové noviny, sobota 24.1.2002, zvláštní příloha Anticharta po 25 letech, s. 14

1. Svými podpisy jsme chtěli zachránit naše divadlo před zavřením. Domníváme se, že jsme tím neztratili občanské právo mluvit dnes do věcí veřejných.
2. Jenom v tom smyslu, že naším ponížením režim znovu demonstroval svou moc.

Zdeněk Mahler, spisovatel:

1. / 2. Gesto chartistů zatřásló naším okoralým vnímáním principů občanských práv a morálky – jako spouštěcí motiv jim tehdy stačila obrana tzv. hudebníků Plastic People of The Universe. Kde jsou dnes chartisté a jejich svědomí, dochází-li u nás k ohrožení základů kultury – viz třeba chvatné rozhodnutí byrokratů v RRTV, garantujících nám hodnotný marasmus až do roku 2017!

Petr Nárožný, herec:

1. Ne. Myslím si, že je to především problém můj, s nímž se musím vyrovnat především já osobně.
2. Nesplnila vůbec žádný účel, protože to bylo v době, kdy každému bylo jasné, jak se takové akce organizují.

Spíše jako kuriozitu uvádím odpověď Přemka Podlahy, moderátora:

1. /2. Já jsem to nepodepsal. Všichni, kdo mě znají, vědí, že jsem se jako bojovník za správné jméno nemohl podepsat Přemysl, když jsem Přemek. To jsem nebyl já. V Národním divadle jsem nebyl, na to jsem byl příliš bezvýznamná figurka.

Velmi zajímavé je proti těmto výrokům uvést názory několika současníků, kteří nebyli signatáři anticharty, někteří byli signatáři Charty 77 a někteří jsou dnes aktivními politiky. Otázka Lidových novin zněla: „Přispěla Charta 77 k pádu komunismu u nás? Jak?“⁴⁵

Miloš Zeman, předseda vlády: „Myslím si, že přispěla velmi. Chtěl bych zdůraznit faktor, o kterém se příliš nemluvilo, ale který

---

⁴⁵ Lidové noviny, sobota 12.1.2002, příloha Orientace, s.14-15

považuji za nejpodstatnější. Myslím si, že většinu československých občanů nejvíce naštvalo to, že byli nuceni odsuzovat dokument, který nečetli. A to byla taková urážka lidské důstojnosti, že daleko více než obsah tohoto dokumentu, sám tento fakt jejich ponížení přispěl k sametové revoluci. To je můj názor.“

Pavel Dostál, ministr kultury: „Rozhodně! Protože se čím dál více stávala inspirací pro opozici.“

Tereza Boučková, spisovatelka (signatářka Charty 77): „Charta 77 asi k pádu komunismu nepřispěla, ale její existence určitě přispěla k morálnímu klimatu v naší zemi. Byla to nejviditelnější opozice k tehdejšímu režimu. Byla důkazem, že je možné mít jiný názor a stát si za ním – i přes perzekuce, které tento postoj pro všechny signatáře a jejich rodiny znamenal. Pro mě osobně byla statečnost lidí, jež jsem v Chartě 77 a její blízkosti poznala, jednou z nejkrásnějších životních zkušeností. Byla to naděje. A přesvědčení, že existují věci, pro které stojí za to žít a trpět.“

Dušan Třeštík, historik: „Komunismus by padl jistě i bez Charty, prohrál celosvětově vlastně již v době, kdy Charta vznikla. Myšlenky i praxe komunismu se definitivně vyčerpaly, ztratily jakoukoliv konkurenceschopnost vůči západnímu kapitalismu, který tehdy nabyl zcela nové, dosud nebývalé dynamiky. Pád komunismu se stal již definitivně ‚historickou nutností‘. Takové nutnosti ale vždy uskutečňují lidé a jejich myšlenky, je třeba je nejprve pojmenovat a pak prosadit. To je to, co Charta udělala: neporazila komunismus v Česku, nerozhodla o tom, kdy se to stane, ale o tom, jak se to stane. Mnohým se dnes zdá být její ‚samet‘ omylem nebo chybou. Nepochybují ale o tom, že příští historikové jí dají za pravdu. Nemáme v Čechách rádi revoluce. Víme proč.“

Bohumil Doležal, politolog (signatář Charty 77): „Charta samozřejmě podíl na pádu komunismu v ČSR měla. Byl však o hodně menší, než si většina jejích představitelů dodnes myslí a problematický. Vedení Charty se svým konceptem nepolitických iniciativ v roce 1989 jenom pokulhávalo za událostmi a nakonec se prosadilo díky masovým demonstracím opovrhovaných zelinářů, kteří

kdysi údajně odmítli žít v pravdě a uzavřeli tichou smlouvu s režimem. Za své politické partnery přitom chartistická špička považovala ne veřejnost, ale poražené komunisty.“

Václav Klaus, předseda Poslanecké sněmovny: „Disidentské a další nekonformní iniciativy měly na pád komunismu vliv okrajový, neboť komunismus zkolaboval – nebyl poražen. Já si těchto iniciativ vážím z jiného důvodu (přesto, že pro mnohé své protagonisty to byly jen zbytkové aktivity po prohraném boji uvnitř komunistických struktur). Pro společnost měly význam psychologický. Posilňovaly pocit, že se člověk může a má snažit chovat svobodně za všech okolností. Zklamáním pro mne bylo chování některých disidentů po listopadu 1989. Transformaci systému v normální společnost příliš nepomohli. Dali tím najevo, že jim záleželo hlavně na prosazení své představy o fungování společnosti a o zajištění svého místa v ní.“

Na završení odpověď Miloslava Ransdorfa, poslance za KSČM: „Domnívám se, že Charta nikterak neovlivnila pád komunismu. Zásadní pro změnu režimu byla mezinárodní politická konstelace. Charta sehrála důležitou roli po roce 1989: OF vzniklo proto, aby se naplnily ambice chartistů mít podíl na moci. Mezi signatáři Charty je však mnoho lidí, kterých si vážím.“

Česká veřejnost 1993 o Chartě 77

Zpráva o poštovní anketě⁴⁶

Na přelomu let 1992/1993 pracovníci Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, kteří zpracovávají historickou dokumentaci související s Chartou, si uvědomovali nedostatek orientačních informací o tom, jaký měla Charta ohlas mezi lidmi v době svého vzniku i později během svého působení.

---

⁴⁶ E. Stehlíková, Česká veřejnost 1993 o Chartě 77, Sociologický časopis, roč. XXX, č. 1/1994, s.81-90

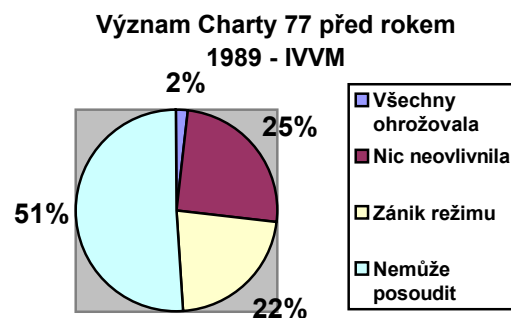
Pracovníci bývalého Ústavu sociálně politických věd FSV UK v roce 1992 a 1993 pracovali na výzkumném úkolu „Osobnosti a společenství Charty 77.“ Ve vyprávění signatářů zazněly nejednou pasáže vztahující se k dlouhodobému pocitu nedostatku zpětné vazby mezi společenstvím Charty 77 a zbytkem společnosti. Výzkum o ohlasu Charty finančně zajistila Československá nadace Charty 77. Nejméně nákladným řešením se jevila poštovní anketa. Obavy o malou návratnost dotazníků se z části kompenzovaly zařazením tří otázek do březnového výzkumu IVVM (1993). Výsledky šetření IVVM byly využity pro orientační srovnání s poštovní anketou. Nebylo pochyb o tom, že názory na činnost a působení Charty doznaly v průběhu let mnohých přeměn a peripetií. Z obavy o nepatrnou návratnost dotazníků a z toho plynoucí nízké informační hodnoty, bylo rozesláno 5 tisíc dotazníků. Návratnost byla 13%. Tento počet dával smysl statistickému zpracování. Kdo zaslal vyplněné dotazníky? Poněkud více mužů než žen. Nejmenší pozornost vyplnění a odeslání dotazníku věnovaly střední věkové skupiny. Nejmladší generace (narozená v 60. letech a později) odpovídaly ochotněji podobně jako lidé narození před rokem 1950. Mohlo k tomu dojít tím, že studenti a důchodci mají více času. Ale názorová polarizace naznačuje jiné vysvětlení. Generace starších lidí vnímaly prohlášení Charty i jako ozvěnu očekávání zklamaných po srpnu 1968. V současnosti spolu s příslušníky nejmladší generace vnímají Chartu a její představitele jako hlavní politické aktéry a politické vítěze v boji o změnu v listopadu 1989. Střední generace byla v roce 1968 ještě dětmi, Charta je v době svého vzniku oslovila jen výjimečně, normalizace byla pro ně normalitou. I rok 1989 má pro ni jiný význam, hodnotí jej mnohem více skrze proměnu vlastní osobní perspektivy. Mezi nejstaršími odesílateli jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé zastoupeni relativně nejčastěji. Naopak ti, kteří nedosáhli vyššího vzdělání než základního, jsou kumulováni mezi narozenými v letech 1941 – 60. Ze střední generace odpovídali na dotazník ochotněji ti, jejichž možnosti a perspektivy jsou z nějakých důvodů omezeny, např. i z důvodů nedostatečné kvalifikace. Mohli být motivováni

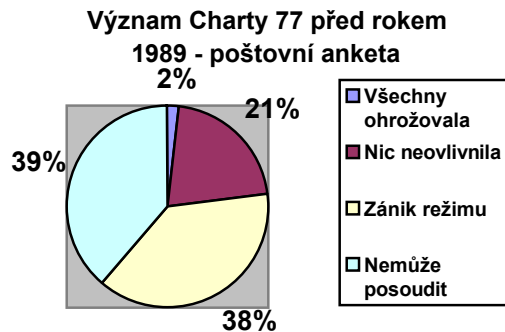
k vyplnění dotazníku potřebou vyjádřit svou nespokojenost. Hodnocení významu hnutí Charty 77 můžeme stručně charakterizovat rozložením na otázku, zda činnost přispěla k zániku bývalého režimu. Mezi těmi, kteří otázku zodpověděli kladně, převažovali muži, lidé narození před rokem 1950, lidé o Chartě celkově lépe informovaní, ti, kdo o podpisu Charty uvažovali, a ti, kteří se osobně se signatáři znali. Názory na signatáře: největší část respondentů soudí, že jsou to stateční lidé. Preference tohoto názoru prudce klesá s věkem. Mezi nejmladšími jsou už vzácné. Názory nejstarších: častěji než všichni mladší označili signatáře jak za statečné lidi, tak také za kariéristy (tento názor byl jinak velmi vzácný). Lidem se základním vzděláním nejlépe vyhovovala charakteristika signatářů jako „naivních lidí s dobrými úmysly“. Za „romantiky a idealisty“ je často pokládali i respondenti ze střední generace. Význam Charty pro současnost a budoucnost společnosti je spíše nejasný a neurčitý. Z výzkumu dále vyplývá, kdo a jak rozeslané dotazníky vyplnil. Byli to lidé, kteří sami o vlastním podpisu na prohlášení Charty 77 většinou nikdy ani neuvažovali, a pokud ano, pak to z různých důvodů neudělali. Nejčastěji proto, že neměli příležitost. Právě ti, kteří o podpisu uvažovali, mají o Chartě a jejích signatářích více znalostí než ostatní. Je mezi nimi i nejvíce těch, kteří projevíli Chartě i jinak své sympatie a pozitivně oceňují její přínos ke změnám v naší zemi. Ani znalost dokumentů Charty 77, ani osobní známost s některými ze signatářů mezi nimi není ojedinělá, i když přímou pomoc jim poskytovali jen vzácně. To ovšem vyvolává vzápětí otázku: jak to, že se ani těm, kteří signatáře dokonce osobně znali (zejména když uvedli, že jim i pomáhali a půjčovali si od nich i dokumenty), nikdy nenaskytla příležitost Chartu podepsat? Je velmi dobře možné, dokonce dost pravděpodobné, že jim dokument Charty 77 k podpisu nikdo nikdy nenabídl – a oni se o něj sami nikdy neucházeli. Je to dokladem již zmiňované bariéry mezi společenstvím signatářů a „zbytkem společnosti“? Bariéry, především psychologické, budované z obou stran ze směsic strachu, nedůvěry, ohleduplnosti, nechuti riskovat, alibismu? Velmi

pravděpodobně ano, a je rovněž velmi pravděpodobné, že StB ji programově a úspěšně hned od počátku budovala a udržovala. Z těch, kteří Chartu nepodepsali, protože, jak v dotazníku uvedli, se báli možných potíží (není jich mnoho – celkem 44 osob), je téměř polovina takových, kteří věděli proč. Znali se se signatáři a nezřídká jim pomáhali. U části těch, kteří nepodepsali a odvolávají se na nedostatek příležitosti, převládá pocit, že se vymlouvají. Ti, kteří se rozhodli vyplnit a odeslat dotazník proto, aby dali najevo své antipatie k Chartě 77, o svém podpisu nikdy neuvažovali a až na výjimky toho o Chartě a jejích signatářích mnoho nevěděli. Byli to převážně lidé blízcí se důchodovému věku nebo už v důchodu, žijící na venkově a nízké úrovně dosaženého vzdělání. Kdyby byla v dotazníku otázka týkající se jejich volební preference, je předpoklad, že by se jednalo o vytrvalé voliče KSČM.

Závěrem uvedu jednu ze tří otázek, které zařadil IVVM v březnu 1993 do svého dotazníku a měla identické znění s otázkou v poštovní anketě. Otázka zní: Považoval/a jste pře listopadem 1989 Chartu 77 za skupinu lidí (vyberte jen jednu z variant odpovědí, která se nejvíce blíží Vašemu názoru):

- která připravovala zánik komunistického režimu
- která svou činností nic neovlivnila, režim by se zhroutil stejně
- která svou činností vlastně všecky ohrožovala
- o její činnosti jsem věděl tak málo, že to nemohu posoudit

Svědectví pamětníků (po dvaceti letech)

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR vydal knihu Charta 77 očima současníků po dvaceti letech. Z úvodu Viléma Prečana cituji: „V dubnu 1996 jsme se obrátili na velkou skupinu asi dvou set signatářů a spolupracovníků Charty doma i v zahraničí dopisem, v němž jsme je seznámili se záměrem připravit k dvacátému výročí Charty 77 publikaci, jež tuto událost připomene a pokusí se přiblížit místo a význam této iniciativy... sestavili jsme dotazník o 16 otázkách... Jediná složitější otázka... má číslo sedm. S její pomocí jsme chtěli provést dílčí průzkum problému, který se v souvislosti s Chartou 77 v posledních letech uvádí... Argumentace znevažující význam Charty v domácím prostředí vychází totiž z předpokladu, který se Chartě podsouvá, že si iniciátoři Charty na počátku vytyčili cíl vyvolat hnutí masové podpory ve veřejnosti, či dokonce opakovat – s jiným ideovým zabarvením – obrodný proces 1968; z faktu, že k ničemu takovému nedošlo se pak odvozuje, že Charta 77 ve svých cílech ztroskotala... Odtud tedy ona sedmá otázka ankety, co si signatáři mysleli o šancích Charty 77 získat širokou podporu veřejnosti.“⁴⁷ Pro

⁴⁷ V.Prečan, Slovo úvodem in: B.Císařovská, M. Drápala, V. Prečan, J. Vančura (ed.), Charta 77 očima současníků, Po dvaceti letech, ÚSD AV ČR, Doplněk, Brno, 1997, s. 9-20

účely mé práce budu tedy vybírat odpovědi ve většině na otázku číslo sedm: očekávaná podpora veřejnosti.

- a) Helena Klímová (psycholožka, manželka I. Klímy): „Nevěřila jsem, že by Charta získala širší podporu. Ne proto, že by signatáři dělali nějaké chyby, ale z důvodů demografických: ti, kdo se k něčemu podobnému rozhodnou, tvoří ve společnosti vždy jen menšinu... Velká většina lidí se neangažuje, i když antipatie a sympatie cítí. S tím třeba počítat a nenechat se otrávit. Všechny projevy přízně jsem brala jako příjemné překvapení.“⁴⁸
- b) Václav Malý (katolický kněz): „Nevěřil jsem od počátku, že by Charta měla širší zjevnou podporu ve veřejnosti. Z prostého důvodu: strach z pronásledování umlčel v mnohých zjevné sympatie a souhlas.“ Zajímavá je rovněž odpověď na otázku číslo 5, jež zní: názor na tzv. antichartu. „Antichartu jsem vnímal s lítostí nad těmi, kdo pro klid a dobré bydlo prodali své svědomí.“⁴⁹
- c) Milan Otáhal (historik): „V době podpisu jsem se nedomníval, že jde o akci, která získá masovou podporu. Již z předchozích protestních akcí vyplývalo, že se lidé o protirežimní akce nejen nezajímali, ale odmítali je.“⁵⁰
- d) Radovan Petřík (na přelomu 1976/77 šestiletý, signatářem se stal v říjnu 1989): „Nečekal jsem ji, jelikož zde existovala v masovém měřítku neprostupná informační a psychologická bariéra. Režim se všemožně snažil líčit Chartu jako společenství Jidášů, kteří s finanční podporou Západu rozvraceli naši světlou socialistickou přítomnost. Jistou roli zde musela hrát i prostá lidská závist, kdy lidé viděli podporu Chartě... ze Západu.“⁵¹
- e) V podobném duchu zní většina odpovědí k problému podpory a účasti veřejnosti vůči chartě 77. Ještě snad Ota Bednářová: „Byla to příležitost pro širší veřejnost, aby vyslovila alespoň své

---

⁴⁸ Anketa o Chartě in: Charta očima současníků, op. cit., s. 232

⁴⁹ Anketa o Chartě in: Charta očima současníků, op. cit., s.235

⁵⁰ Anketa o Chartě in: Charta očima současníků, op. cit., s. 237

⁵¹ Anketa o Chartě in: Charta očima současníků, op. cit., s. 241

sympatie s Prohlášením Charty 77, doufala jsem v tuto příležitost.“ S tímto souvisí otázka číslo 15: Ovlivnila Charta situaci v Československu? „Ne. Bohužel. Snad jen v zahraničí zachránila pověst ČSSR.“⁵²

Závěr – význam Charty 77

Vznik Charty 77 byl motivován křiklavým popíráním lidských práv v Československu. Její činnost vycházela zejména z mezinárodních dohod o lidských právech. Charta se stala jakousi monitorující skupinou, jak si československá vláda počíná, a která protestovala nejen u československých úřadů, ale i u mezinárodních institucí, cizích vlád a zahraničních osobností. Ačkoli se československý režim v provádění politiky bezmezná represe nenechal rušit, jeho jednání se stalo předmětem zájmu světového veřejného mínění a režim tak byl na mezinárodní scéně postupně zdiskreditován. Charta 77 dokazovala, že existuje i jiné Československo než to, které reprezentoval Husák a informovala svět o realitě znormalizované společnosti. Většina lidí na Západě však nechápala, že Charta působí převážně ve sféře etiky. Neprovázela ji hrdinská pověst Solidarity. Záhy po vzniku Charty 77 se však ustavil v Paříži Mezinárodní výbor na ochranu Charty 77 v Československu. Amnesty International a Helsinki Watch poskytly činnosti Charty mezinárodní publicitu. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných se stal členem Mezinárodní federace pro lidská práva (FIDH),⁵³ která má sídlo v Paříži. V soukromých rozhovorech během mezinárodních setkání západní vlády, které si začaly uvědomovat význam Charty v oblasti lidských práv,

---

⁵² Anketa o Chartě in: Charta očima současníků, op. cit., s.214-215

⁵³ G.H. Skilling, Charta 77 v mezinárodních souvislostech in: Charta očima současníků, op. cit., s. 318

interpelovaly u komunistických úřadů ve věci pronásledovaných a uvězněných aktivistů. Využívaly k tomu dokumentů, které vydala Charta 77 a další nezávislé skupiny. Bruno Kreisky, rakouský spolkový kancléř, nabídl politický azyl všem chartistům, kteří se rozhodnou opustit Československo. V polovině 80. let se stalo zvykem, že vysoce postavení představitelé západoevropských parlamentů a vysocí vládní úředníci (dokonce i francouzský, britský a holandský ministr zahraničí a francouzský prezident) se za své návštěvy Prahy setkávali s mluvčími Charty 77. Chartě tato setkání přidala na publicitu, nedokázala však její představitele uchránit před tvrdým pronásledováním. Charta politickými analýzami pomáhala vytvářet podmínky k účinnému tlaku západních vlád na země sovětského bloku při následných schůzkách Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Charta 77 pomohla vrátit Československo na politickou mapu Evropy jako zemi, kde se lidé hlasitě zasazují o svá práva a svobodu a jsou odhodláni přinášet v tomto zápase i oběti. Charta se stala předělem ve vývoji Československa po porážce reformního hnutí v roce 1968. Charta programově nemobilizovala žádné stoupence, nikoho nežádala, aby rozšířil nebo veřejně podporoval její společenství, byla rozhodnuta působit jen svým příkladem. Teprve ve „Slovu ke spoluobčanům“⁵⁴ z ledna 1987 poprvé přímo oslovila občany země. Vyzvala je, aby se „vzpamatovali do své svobody“ a upozornila na všechny konkrétní možnosti, jak dosáhnout změny společenského a politického klimatu. Z prostředí Charty vzešel projekt nezávislých Lidových novin – samizdatového měsíčníku. Druhou výrazně politickou iniciativou, na níž se chartisté podíleli, byla podpisová akce spojená s peticí Několik vět z června 1989. Ta požadovala propuštění politických vězňů, svobodu shromažďování, svobodu činnosti nezávislých občanských iniciativ, svobodu slova a diskusí o minulosti, respektování požadavků věřících občanů. Pravděpodobně, proč po pádu komunistického režimu nedošlo k repríze pražského jara, ale

---

⁵⁴ Slovo ke spoluobčanům in: Charta 77, Od morální k demokratické revoluci (dokumentace 1977-89), op.cit., s. 300-306

k demokratické transformaci, byla sázka Charty na lidská a občanská práva, na princip aktivního občanství. To byl základ orientace Charty 77 a tato orientace posléze vyústila do programu demokratické přeměny. Volba Václava Havla, spoluzakladatele Charty 77, nebo Alexandra Dubčeka byla otázkou základní. Byl to důkaz pro občany, že demokratický převrat je nezvratitelný. Odkazem Charty je společnost občanů.

Seznam použité literatury a pramenů

1. J. Fidler, B. Plechanovová, Kapitoly z mezinárodních vztahů 1941-1995, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 1997
2. V. Havel, O lidskou identitu, Rozmluvy, Praha, 1989
3. V. Havel, Moc bezmocných, např. Lidové noviny, Praha, 1990
4. V. Karlík, T. Pokorná (ed.), Anticharta, 1. mimořádné číslo Revolver Revue, 2002
5. M. Otáhal, Opozice, moc, společnost 1969/89, ÚSD AV ČR, Maxdorf, Praha, 1994
6. M. Otáhal, První fáze opozice proti tzv. normalizaci (1969-72) in: Dvě desetiletí před listopadem '89, ÚSD AV ČR, Maxdorf, Praha, 1993
7. V. Prečan (ed.), Charta 77, Od morální k demokratické revoluci (dokumentace 1977-89), Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a Archa, Bratislava, 1990
8. E. Stehlíková, Česká veřejnost 1993 o Chartě 77, Sociologický časopis, roč. XXX, č. 1/1994
9. M. Šimečka, Obnovení pořádku, Svědectví, roč. XIV, č. 56, 1978
10. Kniha Charty, Hlasy z domova 1976/77, INDEX-Společnost pro československou literaturu v zahraničí

v koprodukcii s časopisem československé socialistické
opozice LISTY, 1. vydání, Köln, 1977

11. Ve jménu socialismu a šťastného života – proti
rozvratníkům a samozvancům, Svoboda, Praha, 1977

12. Jiří Gruntorád, Akce Norbert, sborník Securitas Imperii,
Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu
Policie ČR, in:

<http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/norbert.html>

z 16.6.2002

13. Pavel Žáček, Celostátní projekt „Klín“, sborník
Securitas Imperii, Úřad vyšetřování a dokumentace
zločinů komunismu Policie ČR, in:

<http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/klin.html>

z 16.6.2002

14. P. Blažek, Černý pátek roku 1977 v Národním divadle,
Lidové noviny, 24.1.2002

15. Lidové noviny, čtvrtek 31.1.2002, rubrika Horizont

16. Lidové noviny, sobota 24.1.2002, zvláštní příloha
Anticharta po 25 letech

17. Lidové noviny, sobota 12.1.2002, příloha Orientace